

469

ՆԱՊՈԼԵՈՆ

ԼԵՂԱԿԱՆ ԿԻՆՐ

8

Ն-34

1986

19 MAY 2005

12 NOV 2009

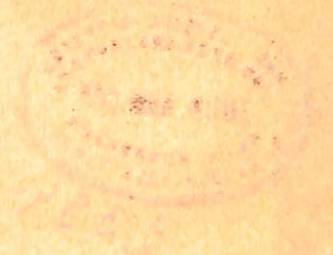
8
9-34 48

ՀՐԱՏԱՐԱԿ. Դ. ԴԱՆՏԵԱՆԻ № 91

ՆԱԳՈՒԷՅԻ

ԼԵՀԱՑԻ ԿԻՆԸ

Քարգւ. Ս. Ն.

ԹԻՖԼԻՍ
Էյէֆ. Տպ. Ն. Աղանեանի Պոլից. 7.
1916

ՆԱԴՊՈԼԵՕՆԻ ԼԵՀԱՑԻ ԿԻՆԸ

Մայր հայրենիք, գերեզման կիջնեմ
ազատութեան օրդ չը տեսած...

Նեկրասով

1807 թվին Նապոլեոնը առաջին անգամ մտաւ Վարշաւա: Լեհ ազնականութիւնը յանձին նրա տեսնելով Լեհաստանի փրկչին, գլխապատառ աշխատում էր ցոյց տալ նրան փայլուն քնդունելութիւն: Պարահանդէսները և ճաշկերոյթները հետևում էին մէկը միւսին: Ճաշկերոյթներից մէկում կայսրը սկսեց առանձին ուշադրութիւն դարձնել իշխանուհի Լիւբոմիրսկայի վրա և իրան պահել մի տեսակ տարօրինակ: Նա խուսափում էր խօսակցել իշխանուհու հետ, բայց, ըստ երևոյթին, հաճոյք էր գգում նրան նայելուց:

Կայսրին շրջապատող լեհ մեծամեծները զանազան գուշակութիւններ էին անում, թէ ինչ պէտք էր նշանակէր այդ տարօրինակ վարմունքը: Վերջապէս, գեներալ Դիւրօկը բացատրեց, թէ ինչու մն է բանը: Իշխանուհի Լիւբոմիրսկայան՝ իր շէմքով, Նապոլեոնին յիշեցնում էր մի սքանչելի անծանօթուհու, որ ողջունել էր նրան Վարշաւայի ճանապարհին Բրօնա աւանում:

Թէ ով էր այդ անծանօթուհին, բոլորովին անհնար էր իմանալ, չնայած Դիւրօկի ամենա-

հոգածու նկարագրութեան. — «Շիկահեր, գրեթէ երեխայ, մեծ կապոյտ աչքերով, որ շատ միամիտ են, բայց լի աւիւնով. նրա դէմքը ունի քնքուշ, վարդագոյն մորթ. փոքրահասակ է, բայց շատ վայելչակազմ»:

Վերջապէս, իշխան Իւզէֆ Պօնեատովսկին իշխանուհի Եաբլօնովսկայից իմացաւ, որ Բրօնայում Նապօլէօնին ողջունել է իր տալը, կոմսուհի Մարիա Կօլօննա Վալեիշ-Վալեսկայան, ծնեալ Լաշինսկայան:

Կոմս Անաստասի Վալեսկին հասակն առած մարդ էր. նրա աւագ թուր իննը տարով մեծ էր իր՝ կոմսի, ջահել, տասնինը տարեկան կրնոջից: Բայց նա շատ հարուստ էր և գլխաւորն էր լեհական հին տոհմերից մէկի: Այս ամենը այնպէս գրաւեց ջահել Մարիայի մօրը, որ սա հարկադրեց իր աղջկան գրեթէ դպրոցական նստարանից մարդու գնալ ծերունուն:

Երեք տարի Մարիան իր ամուսնու հետ ապրեց առանձնացած Վալեսկ աւանում, ոչ մի անգամ դուրս չը գալով այնտեղից. բայց կայսրի գալուստը ստիպեց ջերմ հայրենասէր ծերունուն գնալ Վարշաւա:

Մարիան այնքան համեստ էր, անվստահ, և դրա հետ էլ ոչ մի մօտիկ ծանօթ չունէր Վարշաւայի փայլուն հասարակութեան մէջ, այնպէս որ, կատարելով անհրաժեշտ այցելութիւնները,

աղմկալի մայրաքաղաքում ապրում էր նոյն առանձնացած կեանքով, ինչ-որ գիւղում: Չնայած նոյնիսկ իր գեղեցկութեան, նա չնկատեց հասարակութեան մէջ, և ոչ ոքի մետքը չեկաւ, թէ Նապօլէօնի սքանչելի անծանօթուհին և համեստ կոմսուհի Վալեսկայան՝ միևնոյն անձն է:

Մայրաքաղաքում էլ, ինչպէս գիւղում, նա իր ժամանակի մեծ մասը նւիրում էր աղօթքի: Մէր առ Աստուած և սէր դէպի հայրենիքը—միայն այս երկու ազնիւ կիրքը ունէր նրա հոգին: Միայն սրանք կարող էին յուզել նրա մեղմ հոգին, ալեկոծել նրա համեստ բնաւորութիւնը:

Հէնց որ իշխ. Պօնեատովսկին իմացաւ իւր մասին է մտածում Նապօլէօնը, անմիջապէս տաք կերպով գործի ձեռնարկեց: Իշխանը իսկոյն և եթ մեկնեց Վալեսկիներէ մօտ և հրաւիրեց նըրանց իր տունը պարահանդէսի, որը նա սարքում էր ի պատիւ կայսրի:

Մարիան կտրականապէս հրաժարւեց պարահանդէս գնալ: Չնայած իր ջահելութեան, նա գեղեցիկ կերպով հասկացաւ ինչո՞ւ յանկարծ իշխ. Պօնեատովսկին այդպիսի ուշադրութեամբ բըռնկւեց դէպի ինքը և իր ամուսինը: Նոյն իշխանուհի Եաբլօնովսկայից նա արդէն մի քանի բան էր իմացել Բրօնի անծանօթուհուն որոնելու մասին: Իմանալով Մարիայի հրաժարումը, իշխան Պօնեատովսկուն օգնութեան հասան լեհ

հասարակութեան ամենաակնառոր, յարգւած
ներկայացուցիչները, համոզելու Մարիային, որ
նա գնա պարահանդէս: Ինքը, կոմս Վալես-
կին, ի հարկէ, միանգամայն չիմանալով բանն
ինչու՞նք է, և շուրջ աշօրինակ ընդհանուր ու-
շադրութիւնից, պնդեց, որ Մարիան ընդունի
հրաւերը:

Մարիան պարահանդէս գնաց ամենահամեստ
զարդերով. — սպիտակ կերպասի զգեստներ, մա-
զերի մէջ տերեւների պսակ, պարանոցին մար-
գարիտ և ոչ մի ադամանդ:

Նապօլէօնը, ի հարկէ, նախօրօք զգուշաց-
ւած, պարահանդէսին մօտեցաւ Մարիային և ա-
սաց միայն. «Սպիտակը չի սաղում սպիտակին,
տիրուհի», ուղիղ նայեց նրան մի րոպէ և
մեկնեց:

Այս խօսքերը բոլորովին անհասկանալի մը-
նացին շրջապատողների և հէնց իրա Մարիայի
համար: Չպատասխանելով ոչ մի հարցի, Մա-
րիան անմիջապէս մեկնեց տուն:

Հէնց որ Մարիան տուն դարձաւ, նրան
յանձնեցին հետեւեալ գրութիւնը.

«Ես տեսայ միան Ձեզ, ես հիացայ միայն
Ձեզնով, ես ցանկանում եմ միայն Ձեզ: Անմի-
ջական պատասխանով հանգստացրէք իմ բոր-
բորուն անհամբերութիւնը: Ն.»:

Մարիան պատուեց գրութիւնը, յայտնե-

լով, որ ոչ մի պատասխան չի լինի:

Յաջորդ օրը դարձեալ գրութիւն. դրան
Մարիան նոյնիսկ չը կարդաց: Գլխացաւը պա-
տրուակ բռնելով նա հրաժարեց իշխ. Պօնեա-
տօվսկու մօտ ճաշի գնալուց և փակեց իր նըն-
ջարանում:

Բայց, աւանդ, ոչինչ չօգնեց: Կոմս Անաս-
տաս Վալեսկին նրա ննջարանը բերեց Պօնեա-
տօվսկուն և ուրիշ մեծամեծների, որոնք կրկին
անգամ սկսեցին համոզել նրան, իսկ առաւել
յարգանք վայելող մի անձնաւորութիւն, Վար-
շաւայի այն ժամանակաւ արքեպիսկոպոսը,
խիստ ձեռով ասաց նրան.

— Ամբողջ ազգի համար անագին, կարեւոր
նշանակութիւն ունեցող հանգամանքների հան-
դէպ պէտք է զիջել ամեն ինչ: Եւ ճաշին մաս-
նակցելուց դուք չէք կարող հրաժարուել, եթէ
չէք ցանկանում վատ լեհուհի դառնալ:

Մարիան ստիպւած եղաւ գնալ պալատ, որ
պատկանում էր իշխ. Պօնեատօվսկուն: Այնտեղ
իշխանի ծանօթ ֆրանսուհի Լուիզա Վօբան, Մեծ
Յեղափոխութեան էմիգրանտուհիներից մէկը,
պէտք է սովորեցնէր Մարիային արքունիքի մէջ
վարելու ձևերը և անհրաժեշտ խորհուրդներ
տար նրան արդուզարդի մասին:

Այսպիսով Մարիայի ձեռք ու ոտքը կապ-
ւած էին: Լուիզա Վօբանը լինելով նախկին

Քուրբանների պալատական կանանցից մէկը, ի հարկէ, ամենաբարձր գործ էր համարում իր համար այն, որ ինքը կարող էր կատարել,—իր թագաւորին տալ սիրուհի: Միևնոյն էր թէ ինչ անուն կունենար այդ թագաւորը.— Լիւդովիկոս XV, թէ Նապօլէօն: Բայց զգալով, որ միայն իր ջանքերը հերիք չեն Մարիայի յամառութիւնը կոտորելու, Լուիզան օգնութեան կանչեց Վալեակայի ընկերուհի, ոմն տիկին Աբրամօվիչի: Վերջինս, հայրենասիրական խանդով լցւած, շարունակ կրկնում էր միևնոյն բանը. «ամենը, ամենը այդ սրբազան գործի համար»:

Ամենքը միացան խեղճ Մարիայի դէմ. նոյնիսկ սրա մայրը և եղբայրը միացան դաւաճելուներին. մինչև անգամ ամուսինը այնպէս էր ձևացնում, որ ոչինչ չի հասկանում, և այդ ամենի մէջ տեսնում է միայն բարեկիրթ ուշադրութիւն դէպի իր անձը և դէպի իր կիներ:

Ոչ միայն հարազատները, այլ,—որ առաւել կարևորն է,—հասարակութեան ամենաականաւոր ներկայացուցիչները, հայրենիքի լաւագոյն պատրիօտները, ասում էին նրան.

—Եթէ դուք տղամարդ լինէիք, հայրենիքին պէտք է տայիք ձեր ամբողջ կեանքը: Իբրև կին, դուք չէք կարող պաշտպանել նրան ֆիզիքական ոյժով. բայց գոյութիւն ունին այլ տեսակի զոհաբերութիւններ, որ դուք կարող էք

անել հայրենիքին, և դրանք դուք պէտք է վերցրնէք ձեզ վրայ, որքան էլ նրանք ծանր լինեն ձեզ համար:

Մարիայի խոստովանահայրը, իբրև օրինակ ցոյց տւեց նրան աւետարանական էսֆիրան, որ իրան յանձնեց Արտաքսերքսին յանուն Իսրայէլի ժողովրդի փրկութեան:

Իսկ ի լրումն այս ամենի, Մարիան ստացաւ հետևեալ գրութիւնը Նապօլէօնից.

«Ես ձեզ դուր չեկա՛յ: Իսկ մինչդեռ ես իրաւունք ունէ՛մ հակառակը յուսալու: Սխալե՞լ եմ արդեօք ես: Ձեր մղումը դէպի ինձ թուլացել է, իսկ իմը դէպի ձեզ աճում է: Դուք ինձ զրկել էք հանգստից: Տէք ինձ փէքը ինչ ուրախութիւն, փէքը ինչ բախտաւորութիւն իմ աղքատ հոգուն, որ պատրաստ է պաշտել ձեզ... Օ... Եկէք, եկէք... Ձեր ամենափոքր ցանկութիւնը կը կատարւի: Ձեր հայրենիքը ինձ համար աւելի թանգ կը լինի, եթէ դուք խղճաք իմ խեղճ սրտին: Ն.»:

Լեհաստանի բախտը Մարիայի ձեռքում! Նրանից է կախած հայրենիքի վերածնութիւնը!

Որպիսի կուրացուցիչ երազ: Բայց ի՞նչ պէտք է անել նրա համար: Պատասխանը պատրաստ է. Նապօլէօնը, թէև կայսր, բայց տղամարդ է, այն էլ սիրահարւած տղամարդ:

Եւ Մարիան, տեսած լինելով միայն եօ-

Թանասունամեայ ծերուկի գրեթէ պլատոնական շոյանքները, որոնք նրա մէջ լաւագոյն գէպքում կարող էին առաջ բերել անտարբերութիւն, գուցէ նաև զգանք յարուցէին նրա մէջ դէպի կըրքի ամեն տեսակ արտայայտութիւն, — ակամայ զիջում է այն բանի առաջ, ինչ որ պահանջում են իրանից:

Բայց նա երազող և խանդավառ կին էր: Նա ակամայ մտածում էր, թէ գուցէ Նապօլէօնը բաւականանայ բարեկամութեամբ, թէ կարող է պատահել, որ երկուսի հոգին ձուլւեն միասին աստուածային ներդաշնակութեան մէջ:

Դրանք վտանգաւոր երազանքներ էին. բայց երազանքներ էին՝ յատուկ այդ բօմանտիք դարաշրջանին:

Եւ, բացի այդ, երիտասարդ կնոջ սիրաբողոքում է խղճահարութիւն զգալ: Զէ որ նրա համակրութիւնն է խնդրում աշխարհի կէսի տէրը: Հզօր իշխող, բախտի սիրելի, ոյժի և հմայքի կատարեալ ծաղկման մէջ մարդ, բայց այնուամենայնիւ նա գանգատուում է իր մենակութեան մասին. աշխարհը լի է լուրերով նրա՝ Ժօզեֆինայի հետ ունեցած իբր անաջող պսակի մասին, վերջինս արկածների և զաւաճանութիւնների մասին, և այն մասին, որ Ժօզեֆինան առաւել հասակով է Նապօլէօնից:

Կոմսուհի Մարիան գնաց ճաշի: Կայսրը

դուրս գալով գահլիճ և նրան տեսնելով, ասաց շատ հասարակ ձևով.

«Ես կարծում էի, որ դուք տկար էք. արդեօք բաւական կազդուրւեի էք»: Այս հասարակ նախադասութիւնը, որ իր մէջ կասկած էր բովանդակում, իր հասարակ լինելու պատճառով վերին աստիճանի քաղաքավարի թւաց Մարիային:

Ճաշից յետոյ ամենքը մեկնեցին, իսկ Մարիան տակաւին մնաց պալատում, աիկ. Վօբանի մօտ, ուր հաւաքւել էին բոլոր մեծամեծները, համոզելու Մարիային՝ զիջել, հաւատացնելով որ նա վատ լեհուհի է, որ Նապօլէօնին ոչ մի բան չի կարելի մերժել:

Ամենքը պատրաստ էին հնարաւորութեան չափ թեթեացնել Մարիայի առաջին քայլը: Եւ վճռեց, որ նա ոչ մի տեղ չի գնայ պալատից, կը մնայ մինչև երեկոյ, իսկ երեկոյեան կը դան նրա ետևից և կը տանեն նրան: Իսկ ի՞նչ կասի ամուսինը: Ա՛խ ամուսինը՝, նա ամեն բանի համաձայն է յանուն Լեհաստանի փրկութեան:

Դանդաղ սահեցին սպասողութեան ժամերը: Կէս գիշերին մօտ Մարիային տանելու եկաւ մի փակ կառք: Լուիզա Վօբանը և Մարիայի ընկերուհին շտապով հագցրին նրան, երեսը ծածկեցին քօղով և ձանապարհ դրին:

Նապօլէօնը անհամբեր սպասում էր երկար

ժամանակ։ Մարիան սկզբում վախեցած լաց եղաւ, բայց Նապօլէօնը կարողացաւ նրան հանգըստացնել և միայն այն ատեն, երբ Նապօլէօնը խօսք բացեց նրա «ծեր ամուսնու» մասին, Մարիայի առաջ պատկերացաւ ամբողջ սարսափը և կոպտութիւնը այն բանի, ինչ որ պահանջում էին իրանից։ Նա ցատկեց տեղից և նետուեց դէպի դռները, կամենալով փախչել։

Նապօլէօնը սաստիկ զարմացած էր։ Իսկ ձվ է այն կինը, որ համաձայնել էր գիշերը գալ իր մօտ և այժմ խեղդում է հեղեղանքներից, — մի ճարպիկ կօկէտուհի, թէ՛ միամիտ գեղջկուհու մէկը։

Նապօլէօնը հոգածութեամբ նրան նստացրեց թաղկաթու և սկսեց մեղմ, արտայայտութիւններ որոնելով, որպէս զի չվիրաւորի նրան, բայց անողոք տրամաբանութեամբ, հարց ու փորձ անել նրան և, ի հարկէ, իմացաւ ամենը, ինչ կատարւել էր Մարիայի շուրջը վերջին օրերի ընթացքում։

Նապօլէօնին, — որ սովոր էր այն ժամանակաւ պարիզուհիների թեթեամիտ վերաբերմունքին դէպի կրօնը և բարոյականութիւնը, — Մարիան թւաց ինչ-որ տարօրինակ էակ։ Առանձնապէս նա դժարանում էր հասկանալ այն պարզ հակասութիւնը, որ կար նրա, Մարիայի՝ ամուսնուն և պարտքին հաւատարիմ մնալու ցանկու-

թեան և գիշերը իր մօտ գալու միջև։

Հետզհետէ Նապօլէօնը ամեն ինչ պարզեց իր համար։ Նրանց զրոյցը շարունակեց մինչև գիշերւայ երեք ժամը, և Մարիան Նապօլէօնի մօտից հեռացաւ այնպէս անմեղ, ինչպէս եկել էր, խոստանալով կրկին գալ։

Թւում էր թէ իրականանում էր Մարիայի երազը։ Այսօր Նապօլէօնը ասպետի պէս էր, ինչո՞ւ չպէտք է նա նոյնը լինի և վաղը։

Եւ վաղը և միւս օրը նա դարձեալ եկաւ տեսակցութեան։ Եւ... ի հարկէ, յետոյ պատահեց այն, ինչ-որ պէտք է պատահէր։

Այսպիսի տեսակցութիւններից մէկի ժամանակ Նապօլէօնը, կատաղած Մարիայի յամուռութիւնից, յատակին խփեց ձեռքին բռնած ժամացոյցը և զոչեց։

— Դուք իսկական լեհուհի էք։ Դուք մի աւելորդ անգամ ևս հաստատում էք իմ կարծիքը ձեր ազգի մասին։ Ձեզ մօտ ամեն ինչ արւում է շահի համար և ոչ մի բանում հետևողականութիւն չկայ։ Ձեր խանդավառութիւնը աղմուկալի է և ոգելից. դուք չէք կարողանում կառավարել ձեր զգացմունքները։ Ինչո՞ւ համար դուք շտապեցիք Բրօնա ինձ ողջունելու, և այնուհետև թագնւեցիք անհեաք։ Եւ իմացէք, ինչպէս որ փշուր-փշուր եղաւ այս ժամացոյցը, այնպէս էլ ես փոշի կը դարձնեմ ձեզ հաստանի

բոլոր յոյսերը, եթէ դուք ծայրայեղութեան հասցնէք և մերժէք ինձ:

Այս սպառնալիքների առաջ խեղճ Մարիան գիշեց. և այդ ժամանակից սկսած ամեն երեկոյ գալիս էր նա պալատ, հնազանդօրէն ընդունում Նապօլէօնի շոյանքները և համբերատարութեամբ սպասում խոստացած շնորհին:

Եւ եթէ Մարիան յանձնեց Նապօլէօնին, բայց դրա համար նա պայման դրեց — վերականգնել Լեհաստանը: Նա հրաժարւում էր բոլոր ընծաներից, վերադարձնում էր բոլոր ազամանդները և ոչինչ չէր խնդրում իր ընտանիքի համար: Նրան հարկաւոր էր և՛ շատ քիչ բան և՛ շատ մեծ բան ինքն իրան արդարացնելու համար. հարկաւոր էր Լեհաստանի վերականգնումը:

Նապօլէօնը խանդաղատանքի մէջ էր. նրան հանդիպել էր մի համեստ, անշահ կին, ոգևորւած խոր սիրով դէպի իր հայրենիքը, իր մէջ մարմնացնելով այն ամենը, ինչ-որ առաւել զըրաւիչ և ազնիւ բան կայ լեհ ազգի մէջ:

Մարիան կանացի այն տիպն էր, որի մասին երազում էր Նապօլէօնը և ուզում էր գրտնել ժողէֆինայի մէջ: Մարիան մեղմ էր, քընքոյշ, ուշադիր, հնազանդ, ամբողջովին պատկանում էր նրան՝ Նապօլէօնին, ապրում էր նրանով: Այս բանը աւելի էր խանդաղատեցընում Նապօլէօնին և նա, քնքշանքի րօպէներին,

Մարիային անւանում էր «Սպարտուհի»:

Իր ռազմական շտաբը հաստատելով Օստերօդում, Նապօլէօնը այնտեղ կանչեց և Մարիային: Այնտեղ Մարիան վարում էր լուռ, առանձնացած կեանք, զբաղւելով ընթերցանութեամբ կամ ձեռագործով: Մարիայի սենեակը կից էր Նապօլէօնի կաբինէտին, և ոչ ոք, բացի Մարիայի սպասուհուց և Նապօլէօնի նշանաւոր սենեկապահ Մամելիւք Բուստանից*) մուտք չունէր այնտեղ:

Մի անգամ պարսից զեսպանը իր արքայի ընծաների թւում Նապօլէօնին մատուցեց և մի քանի թանկագին շալեր ժողէֆինայի համար: Նապօլէօնը ցանկացաւ, որ Մարիան զրանցից ընտրի իր համար ինչ-որ դուր կը վար իրան, բայց Մարիան հրաժարւեց կտրականապէս: Եւ միայն, երկար խնդիրքներից յետոյ, համաձայնեց վերցընել մի հասարակ կապտագոյն շալ իր ընկերուհու համար:

Այս անփոփոխ անշահախնդրութիւնը յուզեց Նապօլէօնին:

— Զեր տղամարդիկ քաջ և անձնէր են, — ասաց նա, — իսկ կանայք հրապուրիչ և ան-

*) Բուստան կամ Ռոստոմ — հայ է, որին Նապօլէօնը վերցրել էր դէպի արեւելք կատարած արշաւանքի միջոցին: Ժամանակակից Փրանսիական զբամատուրդ էդ. Բուստանը սրա ժառանգներից է: Ծնթ. Թրգմ.

շահախնդիր: Լեհերը — սքանչելի ազգ են, և վաղ թէ ուշ ես խոստանում եմ վերականգնել Լեհաստանը:

Մարիան ընկաւ նրա ոտքերը և սկսեց ջերմապէս շնորհակալ լինել նրանից:

— Այդ ընծան, ինչպէս տեսնում եմ, դուք կընդունէիք առանց ցերեմօնիայի... Սպասեցէք մի փոքր. քաղաքական անցքերը չեն կատարւում այնպէս արագ, ինչպէս ճակատամարտները. դա այնքան էլ հեշտ չի և պահանջում է շատ ժամանակ:

Հէնց որ սկսեցին ռազմական գործողութիւնները, Նապօլէօնը Մարիային ուղարկեց տուն՝ կալւածքը, ուր և նա մնաց մինչև Տիլզիտեան հաշտութիւնը:

Տիլզիտը խորտակեց Մարիայի բոլոր սպասելիքները: Լեհաստանը չը վերականգնուեց, Նապօլէօնը չկատարեց իր խոստումը:

Բայց կայսրը սիրում էր Մարիային, չէր կարողանում ընդմիշտ բաժանել նրանից և խնդրեց նրան իր հետ միասին գնալ Պարիզ: Մարիան երկար ժամանակ չէր համաձայնում, և զիջեց միայն բարեկամների և յարգելի անձանց յորդորներին: Նրան ասում էին, որ նա այնտեղ չի լինի պատահական մի սիրուհի, այլ իր ժողովրդի դեսպանուհին, կը լինի Նապօլէօնի Լեհացի կիներ և նրա, Նապօլէօնի սիրտը ամուր

կապերով կը կապի Լեհաստանի բազդի հետ: Եւ, վերջապէս, Մարիայի լուռ ներկայութիւնը միշտ կը յիշեցնի Նապօլէօնին իր խոստումները և չը հատուցած պարտքի մասին:

Մարիան գնաց Պարիզ: 1809 թւին նա Նապօլէօնի հետ անցաւ Վիէննա: Այստեղ նա իրան մայր դպաց, և Վիէննայի հաշտութիւնից յետոյ մեկնեց Վալեսկ կալւածքը, ուր և մայիսի 4-ին ծնւեց կոմս Ալեքսանդր Կօլօննա-Վալկիշ-Վալեսկին, Նապօլէօնի որդին:

Արդեօք Մարիայի ներկայութիւնը չէր պատճառը, որ Նապօլէօնը տատանումներ էր ցոյց տալիս Լեհաստանի նկատմամբ Աւստրիայի հետ բանակցութիւններ վարելու միջոցին, ներկայութիւնը այն կնոջ, որին նա խոստացել էր վերականգնել իր հայրենիքը:

1810 թւի վերջում Մարիան վերադարձաւ Պարիզ, իր հետ տանելով նորածին մանկանը: Մարիայի համար մի գեղեցիկ հիւրանոց էր պատրաստւած Շօսէ-դ'Անտէն փողոցի վրա և նշանակւած էր Թօշակ — տասը հազար ֆրանկ ամսական: Այժմ, երբ Մարիան դարձել էր Նապօլէօնի որդու մայրը, համաձայնում էր իր ապրուստի բոլոր հոգսերը թողնել Նապօլէօնի վրա, համաձայնում էր ընդունել նրանից և մի քանի ողորմածութիւններ:

Կայսրը յաճախ այցելում էր Մարիային,

կամ նրան որդու հետ հրաւիրում էր իր մօտ պալատ: Բայց, ընդհանրապէս, Մարիան Պարիզում ապրում էր շատ համեստ, քաշուում էր մեծ հասարակութիւնից: Եթէ նա հանքային ջրերն էլ գնում էր, միշտ կամ մօր հետ էր գնում, կամ իր տալ իշխանուհի Եաբլօնովսկայի հետ:

1812 թւի սկզբին, երբ պատերազմ էր նախատեսւում Ռուսաստանի դէմ, Նապօլէօնը հոգ էր տանում իր որդին ապահովել Մարիայից, և վերջը նրա, որդու համար մայօրատ*) հաստատեց Ֆրանսիայում կայսերական կաբինէտի սեփական կալածքներին: Այդ մայօրատի կառավարութիւնը յանձնեց Մարիային մինչև որդու չափահասութիւնը, իսկ այնուհետև, կալածները որդուն յանձնելուց յետոյ, Մարիան որդուց պէտք է ստանար տարեկան տասնուհինգ հազար:

Հէնց որ սկսեց 1812 թւի պատերազմը, Մարիան եկաւ Վարշաւա, որպէսզի տեղում լինի իր հայրենիքի վերածնութեան րօպէին: Իսկապէս Մարիան, ի հարկէ, յոյս ունէր, որ իրան կը կանչեն գլխաւոր շտաբը, բայց Նապօլէօնը, իր պսակից յետոյ, խուսափում էր ամեն տեսակ առիթներից, որ կարող էին պատճառ ծառայել իրան նախատեսու թեթեամտութեան մէջ:

*) Կալածք, գոյք, որին իրաւունք ունի միայն անդրանիկ դաւանել Ծանօթ. Թարգմ.

Վերջը Մարիան անյարմար դատւ մնալ Վարշաւայում և հեռացաւ իր Լօվիշ կալածը, ուր և ապրեց մինչև այն օրը, երբ մէկը միւսի հետից կատարելապէս խորտակեցին նրա բոլոր յոյսերը:

Վրա հասաւ Փօնտենբուրգի սարսափելի օրը: Ամենքից մոռացւած կայսրը ապաստան էր փնտրում մահւան դուռն ընկած: Մենակ միայն Մարիան եկաւ այնտեղ և ամբողջ գիշեր նստեց նախասենեակում, սպասելով, թէ Նապօլէօնը արդեօք չի կանչի իրան:

Նապօլէօնը կլանւած իր մտքերով, տանջանքներից ճնշւած, Մարիայի մասին յիշեց միայն մի ժամ յետոյ, երբ նա արդէն գնացել էր:

— Խեղճ կին, նա պիտի մտածի, թէ իրան մոռացել են, — ասում է Նապօլէօնը և նամակ գրում նրան.

«Մարիա, ես ստացայ ձեր նամակը: Ձեր զգացմունքները արժանի են ձեր գեղեցիկ հոգուն և ձեր բարի սրտին: Երբ դուք, ձեր գործերը կարգի բերելով, կը մեկնէք Պիզա, հանձնելու ջրերը, ես սիրով կը տեսնեմ ձեզ և քային ջրերը, ես սիրով կը տեսնեմ ձեզ և ձեր որդու հետ, որի վերաբերմամբ իմ զգածները մնում են միշտ անփոփոխ: Մնացէք ցումները մնում են միշտ անփոփոխ: Մնացէք ցումները, չբարկանաք, յիշեցէք ինձ սիրով և երբէք մի կասկածէք իմ մասին: Ն.»:

Էլբա... Երբ բախար դաւանեց իր սիրե-

ցեալին, Մարիան յայտնապէս հետեւեց կայսրին
և գնաց նրա մօտ: Բայց Նապօլէօնը նրան ըն-
դունեց սառը կերպով, և Մարիան էլքայի վրա
մնաց միայն մի օր: Հաւատարիմ, անձնւէր ըն-
կերուհին զոհաբերւեց անհաւատարիմ կնոջը:

Նշանաւոր Հարիւր Օրերի ժամանակ Մա-
րիան շտապեց գնալ Պարիզ, և այն կանանց
չըջանում, որոնք անձնւիրաբար վերապրում
էին կայսեր փառքը, Մարիային պէտք է համա-
րել առաջինը:

Բայց, Սուրբ Հեղինէից յետոյ, Մարիան ի-
րան համարեց ազատ: Նրա ամուսինը, կոմս
Վալեսկին մեռաւ 1814 թւին, իսկ 1816 թւին
նա ամուսնացաւ Նապօլէօնի ազգական կոմս
դ'Օրնանօյի հետ: Այս ամուսնութիւնը շատ
զայրացրեց Նապօլէօնին, որ տակաւին ամենա-
քնքոյշ զգացումներ էր տածում դէպի Մարիան:

Նոյնիսկ այս անձնւէր սիրաւ մոռացաւ
նրան, դաւաճանեց նրան:

Մարիայի նոր բախտը շատ էլ երկարատե
չեղաւ: 1817 թւին նա որդի ծնեց և այդ տար-
ւայ վերջին էլ մեռաւ:

Միակը, որին անդաւաճան և սուրբ սիրով
սիրում էր Մարիան, դա—իր հայրենիքն էր:

ՀՀ Ազգային գրադարան

NL0167948

